

a v súvisi s tým dynamicko-štruktúralna a kvalitatívna interpretácia skutočnosti, prizvukovanie vývinu, tvorby, rastu, zaangažovanosti, praxe, revolúcie atď. môžu prispieť k objektívnejšiemu pohľadu na túto úplne zdiskreditovanú filozofiu. Zaujímavý bol referát Nového i v časti o filozofii Masarykovej; čiastočne aj preto, že Nový, autor monografie o Masarykovi, dochádza sám k potrebe diferencovanejšieho ocenenia jeho filozofie a sociológie.

Súvisí to s tým — ako pripomína autor — že sme svedkami novej interpretácie samej marxistickej filozofie (lebo sme pochopili a stále viac chápeme rozsah jej deformácií), čo núti prehodnotiť náš vzťah i k filozofii nemarxistickej, a najmä vidieť nové problémy a nebát sa ich riešenia.

E. Városová

KONFERENCIA O ŠTRUKTÚRE SOCIALISTICKEJ SPOLOČNOSTI

Za účasti širokého okruhu československých sociológov, ekonómov, právnikov, historikov ako aj desiatich sociológov zo socialistických krajín sa konala v dňoch 1.—5. júna 1964 v Hrazanoch pri Prahe konferencia o *sociálnej štruktúre socialistickej spoločnosti*. Na konferencii sa okrem delegácie redakcie úsopisu Otázky míru a socializmu zo zahraničných odborníkov zúčastnili: prof. G. J. Glezerman, Dr. Sc., vedúci Katedry filozofie Akadémie spoločenských vied pri ÚV KSSS; prof. M. N. Rutkevič, C. Sc., vedúci Katedry filozofie Uralskej štátnej univerzity, Sverdlovsk; doc. G. M. Andrejeva, C. Sc., Filozofická fakulta Moskovskej štátnej univerzity; dr. Heinz Kallabis, závodný sociológ z NDR; prof. Z. Bauman z varšavskej univerzity; doc. dr. M. Hirszowiczová, pracovníčka Ústredného ústavu ochrany práce vo Varšave a vedúca Katedry sociológie v Lodži; prof. A. Hege-düs, riaditeľ sociologického oddelenia Maďarskej akadémie vied; prof. Constantin Nicuta, Filozofická fakulta Bukureštskej univerzity; M. Janičijevič, sociologické oddelenie Inštitútu spoločenských vied v Belehrade.

Význam konferencie treba vidieť v tom, že

1. prerokovala podkladové materiály pre pripravovaný zborník *Sociálna štruktúra socialistickej spoločnosti* (vyjde v NPL začiatkom roku 1965);

2. prispela k teoretickému ujasneniu problematiky sociálnej štruktúry a oživila v tomto smere prácu v oblasti marxistickej sociológie. Po prvý raz u nás došlo k dôkladnému spracovaniu a prediskutovaniu celého komplexu problémov sociálnej štruktúry socialistickej spoločnosti;

3. prispela k oživeniu medzinárodnej spolupráce v tejto oblasti.

Účastníci konferencie dostali ešte pred jej otvorením obsiahle materiály, čo umožnilo konkrétne rokovanie na vysokej teoretickej úrovni. Ako podkladový materiál pre pripravovaný zborník sa prerokovalo 25 tém. Uvádzame ich podrobne, aby si čitateľ mohol urobiť obraz o zborníku.

V pléne sa rozoberali tieto témy:

1. *K historikomaterialistickému vymedzeniu pojmu sociálna štruktúra* — P. Machonin.

2. *Sociologické teórie sociálnej stratifikácie* — J. Klofáč, V. Tlustý.

3. *Kritika niektorých nemarxistických koncepcií socializmu a jeho sociálnej štruktúry* — K. Holý.

4. *Hybné sily vývoja sociálnej štruktúry* — F. Velek.
5. *Politická organizácia vo vzťahu k vývoju sociálnej štruktúry socialistickej spoločnosti* — Z. Mlynář.
6. *Pracovný kolektív v štruktúre socialistickej spoločnosti* — D. Slejška.
7. *Sociálne aspekty rozdeľovania spotrebných predmetov* — J. Brčák.
8. *Osobnosť a sociálna štruktúra* — J. Cvekl.
9. *K súhrnnej charakteristike sociálnej štruktúry socialistickej spoločnosti* — P. Machonin.

10. *Protisocialistické javy v socialistickej spoločnosti (ku konkrétnej historickej dialektike sociálnej štruktúry socialistickej spoločnosti)* — P. Kohn.

11. *Strana a premeny sociálnej štruktúry* — R. Rohan.

V sekcii Sociálne vzťahy bezprostredne späté s rôznymi formami vlastníctva sa rokovalo o nasledujúcich témach:

12. *Štruktúra československej socialistickej robotníckej triedy — zdroj jej vedúcej úlohy v spoločnosti* — V. Rollová.

13. *Socialistické družstevné roľníctvo v ČSSR* — E. Horáková, A. Láznicka, K. Režný.

14. *Robotníci — drobní vlastníci pôdy.* — F. Macko.

15. *Postavenie pracovníkov mestských služieb v ČSSR* — Z. Deyl, A. Kerner.

V sekcii Sociálne vzťahy vyplývajúce bezprostredne z delby práce boli na programe tieto témy:

16. *Socialistická inteligencia v ČSSR. Vzťahy medzi fyzicky a duševne pracujúcimi* — Z. Valenta.

17. *Profesionálna delba práce za socializmu* — D. Slejška.

18. *Príspevok k štúdiu profesionálne kvalifikačnej štruktúry strojárskych robotníkov* — J. Blucha.

19. *Formálna organizácia a neformálna štruktúra priemyslového podniku* — M. Petrussek.

V sekcii Sociálne vzťahy bezprostredne späté s biologickými podmienkami sa rozoberali nasledujúce témy:

20. *K významu vekových skupín a generačných vzťahov v sociálnej štruktúre spoločnosti* — D. Cahová, J. Bartoš.

21. *Rodina v sociálnej štruktúre spoločnosti* — V. Kusáková.

22. *Postavenie ženy v spoločnosti* — H. Steinerová.

V sekcii Sociálne vzťahy teritoriálne a národnostne podmienené sa rokovalo o týchto témach:

23. *Teritoriálne skupiny v štruktúre našej spoločnosti* — Z. Štastná, D. Slejška.

24. *Národnostné vzťahy a sociálna štruktúra socializmu v ČSSR* — J. Šindelka.

25. *Poznámky k štruktúralnej analýze svetovej socialistickej sústavy* — K. Pomaizl.

Z diskusie vyplynulo, že pripravovaný zborník treba doplniť kapitolami zo všeobecnej teórie systému a štruktúry, kapitolou o klasifikácii sociálnych skupín — a samozrejme, niektorými závažnými príspevkami zahraničných účastníkov konferencie. Taktiež je potrebné podrobnejšie prepracovať vzťah sociálnej štruktúry ku štruktúre spoločnosti ako celku. Uvedené témy jednotlivých príspevkov ukazujú, že v zborníku treba tak isto viac vyvážiť aspekt analýzy spoločenskej empirie a aspekt všeobecnoteoretický.

Väčšina účastníkov konferencie bola toho názoru, že termínom „triedna štruktúra“ nemožno už postihnúť celú zložitost' života v súčasnej socialistickej spoločnosti, že vo vnútornom vývoji socialistických krajín vzniká nová, zložitá sieť vzájomne sa križujúcich diferenciací, v ktorých popri triednych vzťahoch stále väčší význam nadobúda diferenciacia obyvateľstva podľa delby práce a z nej vyplývajúcich spoločenských funkcií. Preto

sa dochádza k pojmu „sociálna štruktúra“. V poňatí P. Machonina sociálna štruktúra zahŕňa okrem iného:

a) vzťahy späté s rozdelením spoločnosti podľa vzťahu k výrobným prostriedkom; podľa vlastníckych foriem (antagonistické i neantagonistické vzťahy triedneho charakteru);

b) vzťahy bezprostredne vyplývajúce z delby práce (obyvateľstvo zamestnané v priemysle a poľnohospodárstve, obyvateľstvo mesta a dediny, vzťahy pracujúcich rôznych výrobných odvetví, profesií a pracovných kolektívov, vzťahy medzi fyzicky a duševne pracujúcimi a pod.);

c) vzťahy vyplývajúce zo systému rozdeľovania spotrebných prostriedkov a rozdielov životnej úrovne;

d) sociálne vzťahy ľudí na rôznom stupni účasti na riadení spoločnosti a príslušníkov rôznych inštitúcií a organizácií;

e) sociálne vzťahy etnicky podmienené;

f) sociálne vzťahy teritoriálne podmienené;

g) sociálne vzťahy bezprostredne biologicky podmienené;

h) sociálne vzťahy späté s diferenciáciou v oblasti duchovnej kultúry.

Do oblasti sociálnej štruktúry zahŕňa P. Machonin problémy „makroštruktúry“ aj „mikroštruktúry“.

Konferencia ukázala, že v rámci spolupráce sociológov tábora socializmu bude treba zjednotiť spomínané základné kritériá klasifikácie sociálnych skupín prípadným zjednotením terminológie a jej využitím v štatistickej praxi.

V jednotlivých diskusných príspevkoch sa účastníci konferencie zaoberali predovšetkým problematikou samotnej kategórie „sociálna štruktúra“, hovorilo sa aj o vypracovaní modelu spoločnosti a nutnosti zbaviť sa jednak prílišného *normativistického* prístupu k modelu i javom -- no súčasne nepodliehať len momentálnemu empirickému materiálu; bez vedeckých hypotéz a vedeckého programu nemožno pracovať. Dnes sa u nás viacej nezávisle rozvíjajú dva prúdy skúmania spoločnosti:

a) analytický,

b) spresňovanie hypotéz.

Treba sa snažiť o organické spojenie oboch prúdov. Nemožno robiť empirický výskum bez hypotéz a hypotézy nemožno robiť bez rozboru empirie (P. Machonin). To bola tiež jedna z dôležitých úloh konferencie. Hodne sa hovorilo aj o rozdieloch medzi filozofickým a sociologickým myslením.

Podnetné boli príspevky k otázke vzťahu sociálnej štruktúry a osobnosti (J. Cvekl). Vzťah spoločnosti a jednotlivca nemožno chápať len ako vzťah všeobecného a zvláštneho; aj individualita je všeobecný spoločenský jav, obe možno od seba oddeľovať len v abstrakcii. Osobnosť sa javí ako isté sociologické minimum, formovanie človeka od zrodzenia sa deje v drobných kolektívoch. Úlohou sociológie je skúmať aj tieto interpersonálne vzťahy. Dôležitým problémom sa javí, ako spojiť ideály socialistickej spoločnosti s nutnosťou lepšej stimulácie výrobnéj a spoločenskej činnosti jednotlivcov. Ideál socialistickeho a komunistického človeka treba stále konfrontovať so skutočnosťou a rozvíjať ho.

V diskusii sa hovorilo tiež o niektorých otázkach deformácie sociálnej štruktúry socialistickej spoločnosti v minulosti (nivelizácia, monopol výrobcov oproti spotrebiteľovi, v chápaní vývoja hospodárstva, v chápaní emancipácie, v chápaní riadenia). Ďalej o podstate príčin niektorých protisocialistických javov v socialistickej spoločnosti, kde ide najmä o objavovanie *mechanizmu konfliktných situácií* v spoločnosti a poznanie ich ekonomických aj psychologických koreňov. Naše právo často je len slabým odrazom zložitých spoločenských vzťahov.

Nie menej zaujímavé boli príspevky (resp. diskusia) k otázkam vymedzenia pojmu

robotnícka trieda a k otázkam politickej organizácie spoločnosti a riadenia. Predovšetkým sa kritizovalo príliš úzke poňatie robotníckej triedy, tak ako sa vyskytlo v niektorých materiáloch. Pojem robotníckej triedy nemožno spájať len s najhrubšou fyzickou prácou, súčasťou robotníckej triedy sú aj radoví technici a inžinieri. Ani z hľadiska minulosti nemožno stavať otázku tak, akoby duševná práca bola nositeľom vykorisťovania.

Pri prechode k všeludovému štátu treba starostlivo rozpracovať také javy, ako uplatňovanie triedneho hľadiska a uplatňovanie vedúcej úlohy robotníckej triedy. Pojem robotníckej triedy a jej záujmy nemožno tu nijako zužovať na časť ľudí pracujúcich v oblasti nižšej úrovne výrobných síl. Ani politické hľadisko nemožno uplatňovať len v súvislosti s procesom fyzickej málo kvalifikovanej práce. Nová sociálna štruktúra ovplyvňuje politickú organizáciu socialistickej spoločnosti, no sama politická organizácia vo veľkej miere ovplyvňuje rozvoj sociálnej štruktúry. Aj keď si riadenie zachováva politicko-mocenský charakter, nespája sa len s triednym hľadiskom, ale aj s delbou práce a s riešením ďalších rozporov. Stále viac sa riešia *otázky demokratického a kvalifikovaného riadenia*; aj práca zastupiteľských systémov je prispôbovaná (pozri SSSR, Juhoslávia i u nás) novej sociálnej štruktúre.

Ceniť si treba najmä skutočnosť, že konferencia ujasnila niektoré základné koncepčné a metodologické otázky práce v marxistickej sociológii a nastolila viaceré úlohy. Predovšetkým — ako sme už spomínali — bol objasnený správny vzťah teórie a empirie a boli odmietnuté jednostranné empirické a špekulatívne filozofické prístupy.

Čiastkové rozpory — hlavne medzi zahraničnými účastníkmi konferencie — vznikli okolo skutočnosti, že vznikajúca nová sociálna štruktúra socializmu zahrňuje ešte triedne vzťahy, že však vzniká aj nová diferenciácia, založená predovšetkým na diferenciácii v charaktere práce. Súdruhovia Glezerman a Rutkevič považujú triedne vzťahy vnútri socialistickej spoločnosti ešte za základné. Ako hovoril s. Glezerman, popri záujmoch skupín existujú predovšetkým záujmy tried, záujmy robotnícko-roľníckeho zväzku, záujmy národov, existujú protirečenia medzi celospoločenskými záujmami a záujmami jednotlivých odborov národného hospodárstva a profesionálnych skupín. Úlohou sociologického výskumu je okrem iného napomáhať spájanie mnohostranných záujmov ľudí vo vyššie celospoločenské záujmy. Pravda, s. Glezerman neskôr zdôraznil, že triedy v jeho ponímaní chápe ako nové, spejúce k svojmu prekonaniu. Súdruh Janičijevič zas naopak triedne vzťahy podcenil. Pri skúmaní štruktúry socialistickej spoločnosti nahradzoval triedne pojmy a vzťahy pojmom „spoločenská vrstva“, t. j. skupinami ľudí s rovnakým spôsobom práce a spôsobom života. Rozlišoval niekoľko sociálnych skupín: 1. podľa charakteru činnosti určitej spoločenskej skupiny, resp. typu úlohy jednotlivca v spoločenskej delbe práce, 2. podľa úrovne všeobecnej a odbornej spôsobilosti jednotlivca pre vykonávanie určitej úlohy, od čoho závisí aj jeho postavenie; 3. podľa stupňa účasti v rozdeľovaní materiálnych a iných statkov spoločnosti; 4. podľa významu a rozsahu spoločenského vplyvu (skupiny a jednotlivca); 5. podľa spôsobu života, resp. životného štýlu jednotlivca atď.

Domáci účastníci konferencie vychádzali jednak z významu triednych vzťahov, jednak z toho (v súlade s myšlienkami s. Glezermana), že ide o triedne vzťahy nového typu a že je *nepripustné redukovať na ne celú zložitú sociálnu štruktúru, pričom nemožno podceňovať ani inteligenciu ako závažnú spoločenskú vrstvu.*

Diskusia poukázala tiež na nutnosť veľmi konkrétneho prístupu k prijímaniu niektorých termínov, resp. technik nemarxistickej sociológie, na nutnosť ich marxistického prehodnotenia, pričom treba odmietnuť nesprávne teoreticko-metodologické koncepcie. (Napríklad používanie termínu „stratifikácia“ v socialistických pomeroch u s. Baumana z Poľska.)

Účastníci konferencie boli toho názoru, že medzinárodná spolupráca sociológov socia-

listických krajín neprekročila zatiaľ štádium prvých stykov a že by sa mala rozvíjať intenzívnejšie a sústavnejšie. V rámci spolupráce by prišlo do úvahy:

- a) spracovanie a vydávanie spoločných porovnávacích výskumov a štúdií o jednotlivých problémoch sociálnej štruktúry;
- b) spolupracovať v oblasti evidencie výskumu, bibliografie, výmeny a prekladania publikácií;
- c) poriadanie medzinárodných konferencií;
- d) vydávanie spoločného sociologického časopisu alebo ročenky;
- e) perspektívne vypracovávanie plánov koordinovaných sociologických výskumov.

V týchto otázkach by mala Československá sociologická spoločnosť rozhodne vystúpiť s iniciatívou.

*

Skutočnosť, že toto významné stretnutie sociológov usporiadal práve Ústav marxizmu-leninizmu pre vysoké školy v spolupráci s Filozofickým ústavom ČSAV je iste príslubom, že sa bude venovať oveľa väčšia pozornosť príprave sociológov na vysokých školách. Treba oceniť aj skutočnosť, že konferencia dokázala zainteresovať taký široký okruh pracovníkov rôznych odborov. Z hľadiska pomerov na Slovensku vidíme veľký nedostatok vo veľmi malej účasti slovenských pracovníkov na konferencii a vo veľmi slabej účasti na príprave zborníka. Preto materiály veľmi málo vychádzajú z rozborov pomerov na Slovensku, nešpecifikujú. Zdá sa, že by sa aj na Slovensku mali vytvárať široké pracovné kolektívy pre konkrétne skúmanie sociálnej štruktúry Slovenska; zdá sa, že zostávame príliš len pri všeobecných diskusiách o sociológii a pri diskusiách o filozoficko-metodologických problémoch. Z problematiky rozdielnosti sociálnej štruktúry na Slovensku vychádzal jedine materiál s. Šindelku *Národnostné vzťahy a sociálna štruktúra socializmu v ČSSR*. V sekcii Socialistické vzťahy teritoriálne a národnostne podmienené boli k týmto otázkam veľmi zaujímavé diskusie. Hovorilo sa najmä o uplatňovaní dvoch tendencií v národnostných vzťahoch za socializmu, napr. o pomeroch v SSSR, kde *harmonická jednota* dvoch tendencií odráža špecifické pomery SSSR (vysoko vyspelé národy a ustávajúce sa národy), pričom v pomeroch napr. v ČSSR už prevláda viac stránka zblížovania národov a národností. Od zahraničného účastníka s. Nicutu z Bukurešti sme sa dozvedeli o viacerých problémoch riešenia národnostných vzťahov v Rumunsku (poměr k národnostným skupinám). Zásadná diskusia sa viedla o otázkach vzťahov medzi krajinami tábora socializmu, o úlohe delby práce, RVHP atď.

Naša verejnosť iste len privíta, že bude mať možnosť oboznámiť sa s tematikou a výsledkami hrazanskej konferencie v podobe zborníka.

J. Zvara